



מרכז פסלה חרדי - ירושלים
העיר החדשה



על המעגל

שאלו את עצמכם, מי אמר שמה שאנחנו יודעים זה מה שבאמת קרה?
מי מוביל אותך בחיי היומיום? כוחות השימור או כוחות השינוי?

דיאלוג המחשבה

איור

חשיבה ביקורתית

עובדה, דעה או הסחה?

חדר בריחה לתלמידות



דיאלוג עם המחשבה: פיתוח חשיבה ביקורתית

מורה יקרה,

האם שאלת את עצמך מה עושה את התלמידות חכמות? בעולם שבו המידע נגיש בלחיצת כפתור היתרון בלמידה אינו כמות המידע שהתלמידות אוגרות אלא יכולתן לחשוב עצמאית ולשאול את השאלות הנכונות.

תפקיד ההוראה השתנה: איננו רק מעבירות ידע - אנו מתוות דרך ביערות של מידע. בעידן של 'פייק ניוז' ומידע רב ומשתנה היכולת לומר: 'אני צריכה לבדוק זאת' היא מיומנות חשובה מאוד שאנו יכולות להעניק לתלמידותינו.

חדר הבריחה 'הצד האפל של הירח' נבנה בדיוק למטרה זו. זו אינה עוד פעילות חווייתית - זהו מסע מובנה לפיתוח חשיבה ביקורתית אמיתית. דרך חמישה מודלים חשיבתיים מובנים ילמדו התלמידות בדרך חווייתית לפתח מגוון מיומנויות שיסייעו להן בכל תחום בחיים.

החדר יזמין גם אותך, המורה, להדגים את החומר שאת מלמדת; להיפתח לרעיונות חדשים, להודות בספקות ולעודד שאלות מאתגרות. הכלים שירכשו התלמידות ישרתו אותן לא רק במישור הלימודי אלא גם בחייהן האישיים ובחיי החברה שלהן.

זכרי: השיעור המוצלח ביותר בחשיבה ביקורתית אינו שיעור המעביר את המידע הרב ביותר על הנושא, אלא שיעור היוצר שינוי בדרך שהתלמידות רואות בה את העולם. אם בסוף הפעילות יצאו התלמידות עם שאלות רבות מתשובות - הצלחנו.

צאי עם תלמידותייך למסע המרתק והעניקי להן מתנה לחיים: את היכולת לעמוד איתנות בדעתן כשכל הסביבה חושבת אחרת; את האומץ לשאול שאלות כשכולן סביבן מהנהנות בהסכמה; את החוכמה להבחין בין אמת לשקר ובין דעה לעובדה, בעולם שהגבולות ביניהם מיטשטשים כל העת.

בהצלחה! קיימי ואופירה

תוכן המערך

• חלק ראשון:

הקדמה והכנה למורה (15 דקות)

- פתיחה והצגת נושא החשיבה הביקורתית
- הסבר על חדר הבריחה ועל המודלים שיילמדו

• חלק שני:

פעילות חדר הבריחה (90 דקות)

• חלק שלישי:

משוב ורפלקציה (15 דקות)

- מילוי דף רפלקציה אישי
- דיון כיתתי על החוויה ועל המודלים שנלמדו

• משך זמן כולל: שעתיים

חוברת לתלמידה

חוברת למורה

נספחים





ללמוד לחשוב מחוץ לקופסה

מדוע דווקא חדר בריחה

בחרנו בחדר בריחה לימודי בתור אסטרטגיה להקניית חשיבה ביקורתית משום שהוא יוצר סביבה אידיאלית לתרגול מיומנות זו בפועל. במקום ללמד על חשיבה ביקורתית בצורה תיאורטית חדר הבריחה מאפשר לתלמידות להתנסות בה הלכה למעשה. כשהתלמידות מנסות 'לברוח' מהחדר הן נדרשות לבחון את המציאות בעין ביקורתית: לזהות רמזים, להטיל ספק בהנחות ראשוניות ולהסתכל על כל פיסת מידע מזוויות חדשות. הן לומדות להבחין בין עובדות למסקנות, לדחות פתרונות שגריים ולתור אחר תשובות יצירתיות.

תנאי הלחץ של חדר הבריחה מדמים היטב את אתגרי החיים האמיתיים, שבהם עלינו להחליט החלטות באילוצי זמן ובמצבי עמימות. במצבים אלה קל במיוחד ליפול להטיות חשיבה ולכשלים לוגיים, וחדר הבריחה מספק את ההזדמנות להיות מודעות להם ולהתגבר עליהם.

יתרון נוסף טמון באופי המשחק של הפעילות. כשהתלמידות שקועות בפתרון החידות מחסום ההתנגדות ללמידה נופל. הן פתוחות לקבל אתגרים, להתמודד עם כישלונות ולנסות שוב. בחדר בריחה טעות אינה סוף הדרך אלא חלק טבעי מתהליך החקירה והלמידה - בדיוק כמו בחשיבה ביקורתית אמיתית.

המשחק מעודד עבודת צוות ודו שיח המחדדים את החשיבה הביקורתית וחושפים את התלמידות למגוון דעות ופרספקטיבות. התלמידות לומדות להקשיב, להציע רעיונות ולבחון אותם יחד - כישורים החיוניים לכל מי שחשיבתו ביקורתית.

אנו מאמינות שהדרך הטובה ביותר לפתח חשיבה מחוץ לקופסה היא לנסות לצאת מהקופסה, תרתי משמע.



המודלים בחדר הבריחה 'הצד האפל של הירח'

לפניך סקירה קצרה של המודלים המשמשים בחדר הבריחה.
הכרתם והבנת העקרונות יסייעו לך להנחות היטב את התלמידות ולהדגיש את הערך החינוכי בכל תחנה.

מודל ראשון: סולם ההיסק (Ladder of Inference)

התחנה: המשפטים הסודיים ממגדל השיגור

רקע:

את מודל סולם ההיסק פיתח כריס ארגריס, חוקר מאוניברסיטת הרווארד. המודל מתאר את התהליך המנטלי שבו אנו עוברים מנתונים גולמיים להסקת מסקנות ופעולות, לרוב אוטומטית ובלא להיות מודעים לכך.

שלבי הסולם:

1. נתונים גולמיים - המידע המוחשי והישיר שנקלטים בחושינו
2. בחירת נתונים - הנתונים שאנו מקדישים אליהם תשומת לב מבין כלל הנתונים
3. פרשנות - המשמעות שאנו מעניקים לנתונים שבחרנו
4. הנחות - התובנות וההשערות שאנו מפתחים על סמך הפרשנות
5. מסקנות - המסקנות שאנו מסיקים על סמך ההנחות
6. אמונות - השקפות העולם שנוצרות מהמסקנות
7. פעולות - ההתנהגויות והמעשים שלנו בעקבות האמונות

חשיבות המודל:

המודל מדגיש כיצד אנו נוטים לקפוץ מהשלב הראשון לשלבים מתקדמים בלא להיות מודעים לכך. הכנת התהליך מאפשרת לנו לזהות היכן הטיות חשיבה או פרשנות סובייקטיביות עלולות להשפיע על תפיסתנו. זיהוי זה חיוני במיוחד בעולם רווי מידע ופרשנויות.

מודל שני: שאלות סוקרטיות (Socratic Questioning)

התחנה: חקירה בין הכוכבים – לשאול כדי להבין

רקע:

את שיטת השאלות הסוקרטיות פיתח הפילוסוף היווני סוקרטס במאה החמישית לפני הספירה. הוא האמין שיש לעורר את החשיבה בשאלות מנחות במקום להעביר ידע ישירות.

סוגי שאלות סוקרטיות:

1. שאלות הבהרה - למה בדיוק את מתכוונת כשאת אומרת כך וכך?
2. שאלות לבחינת הנחות - מדוע את מניחה כך?
3. שאלות לבחינת ראיות ונימוקים - איזו ראיה תומכת בטענה זו?
4. שאלות על נקודות מבט ופרספקטיבות - כיצד היה אדם אחר מסתכל על הדבר?
5. שאלות על השלכות ותוצאות - מה עלול לקרות אם...?



6. שאלות על השאלה עצמה - מדוע שאלה זו חשובה?

חשיבות המודל:

שאלות סוקרטיות מפתחות חשיבה עצמאית וביקורתית. במקום לקבל מידע כחוכן מאליהן הפיטה מצודדת את התלמידות לחקור, לבחון הנחות יסוד ולפתח הבנה עמוקה. זהו כלי חיוני בעולם שבו מידע מוצג כעובדות, כלי עידוד לבחינה ביקורתית.

מודל שלישי: כשלים לוגיים (Logical Fallacies)

התחנה: דו"ח הצללים - גרסה בלתי מצונזרת

רקע:

כשלים לוגיים הם טעויות בחשיבה. הם יוצרים טיעונים שאינם תקפים אך נראים משכנעים. זיהוי כשלים לוגיים נחקר בתחום הלוגיקה והרטוריקה כבר מימי אריסטו.

כשלים לוגיים נפוצים:

1. **אד הומינם (Ad Hominem)** - התקפה על האדם במקום על הטיעון שלו
2. **פנייה לסמכות (Appeal to Authority)** - קבלת טענה רק משום שדמות בעלת סמכות טענה אותה
3. **הכללת יתר (Hasty Generalization)** - הסקת מסקנה כללית מדוגמאות מעטות
4. **פנייה לרגש (Appeal to Emotion)** - שימוש ברגשות במקום בעובדות לשם שכנוע

חשיבות המודל:

זיהוי כשלים לוגיים חיוני לצריכת מידע ביקורתית באיחוד בעידן תקשורת האונים ורשתות חברתיות. היכולת לזהות טיעונים פאזים מסייעת להבחין בין טיעונים אחינים לחניפולטיביים ומחזקת את עצמאות החשיבה.

מודל רביעי: מודל CRAAP

התחנה: המסמכים החשודים מארכיון נאס"א

רקע:

מודל **CRAAP** פותח בספריית אוניברסיטת **CSU Chico** כדי לסייע בהערכת אמינות מקורות מידע. הוא תוכנן במיוחד לעידן הדיגיטלי, שבו כמות עצומה של מידע זמין ברשת.

רכיבי המודל - ראשי תיבות:

1. **עדכניות (Currency)** - מתי נוצר, פורסם או עודכן המידע? האם הוא עדכני לנושא?
2. **רלוונטיות (Relevance)** - האם המידע קשור ישירות לנושא ולצרכים שלנו?
3. **סמכות (Authority)** - מי יצר את המידע? מהם הכישורים והמומחיות של יוצר המידע?
4. **דיוק (Accuracy)** - האם המידע מדויק, אמין ומבוסס על ראיות?
5. **מטרה (Purpose)** - מדוע נוצר המידע? האם יש בו סימנים להטיה או לאג'נדה?



חשיבות המודל:

בעידן שיש בו ריבוי 'פייק ניוז' ואידע חוטעה היכולת להעריך את אמינות המקורות היא מיומנות הישראליות אינטלקטואלית. המודל מספק שיטה המסייעת לתלמידות להיות צרכניות מידע חושכלות, והוא כלי חיוני בעידן שלנו.

מודל חמישי: מודל הגומייה (Rubber Band Model)

התחנה: מבחן הגומייה - הדילמה המושכת

רקע:

את מודל הגומייה פיתח רוג'ר מרטין ממכון רוטמן באוניברסיטת טורונטו. המודל מתאר את המתח המובנה בין שימור המצב הקיים ובין דחף לשינוי בתהליכי החלטות.

עקרונות המודל:

1. כוחות השימור - הסיבות להישאר במצב הקיים (יציבות, ביטחון, ניסיון קודם)
2. כוחות השינוי - הסיבות לשנות את המצב הקיים (התקדמות, חדשנות, הזדמנויות)
3. המתח היצירתי - הגומייה המתוחה בין שני הקטבים מייצגת את האיזון הדינמי
4. פתרון אינטגרטיבי - במקום לבחור צד אחד המודל מעודד חשיבה אינטגרטיבית המכבדת את שני הכוחות

חשיבות המודל:

המודל מלמד שבדילמות מורכבות הפתרון הטוב ביותר אינו בהכרח בחירה בין שחור לבין לבן אלא הבנת המתח ועבודה עימו. הוא מפתח סובלנות לאי ודאות ויכולת לפקוד מאוון שיקולים כאקוס לאחר להסיק מסקנות פשטניות.

חדר הבריחה 'הצד האפל של הירח' נועד להפוך את המודלים התיאורטיים הללו לחוויה מעשית ומהנה.



מהו חדר בריחה לימודי?

חדר בריחה לימודי הוא פעילות חווייתית המשלבת חידות, אתגרים וסיפור מסגרת - הכול למטרה לימודית.

התלמידות מקבלות משימה - 'לברוח' מהחדר או 'לפתור תעלומה' - בפתרון סדרת חידות בשיתוף פעולה, בחשיבה יצירתית ובניתוח מידע.

במקום לשבת בשיעור ולהקשיב התלמידות חוקרות, שואלות, מקשרות מושגים ומיישמות את הידע הנלמד בעצמן.

יתרונותיו של חדר בריחה לימודי

			
התאמה לשונות בין תלמידות (כל אחת מוצאת את מקומה - בזיהוי רמזים, בפתרון חידות או בתכנון אסטרטגי)	שילוב שיתוף פעולה ולמידה פעילה	חיזוק זיכרון והבנה של מושגים	פיתוח סקרנות ומעורבות

דוגמאות לשילוב חדר בריחה בתוכנית הלימודים

מתמטיקה

חדר בריחה שבו כל חידה מבוססת על שאלה במתמטיקה. רק תלמידה שפותרת נכונה יכולה להמשיך הלאה

גיאוגרפיה

חידות מבוססות על מפות, על גרפים ועל תמונות

מדעים

ניסוי או מידע מדעי מוסתר בתוך חידה. התלמידות מתבקשות להבין ולהסביר כדי להתקדם.

טיפים למורה

- התחילי בסיפור מסגרת פשוט, לדוגמה: 'כתב יד עתיק נעלם. אתן החוקרות, ועליהם למצוא אותו'.
- כל תחנה היא נושא לימוד או שאלה.
- אפשר לשלב כרטיסי רמז, קודים, מנעולים או אביזרים מוחשיים.
- הפעילות יכולה להתקיים בכיתה, במסדרון או בחצר. אין צורך בחדר מיוחד לשם כך.

פתיחה מנחה למורה

לפני שמתחילים בפעילות חדר הבריחה חשוב להבין את המטרות החינוכיות ואת הערך המוסף של הפעילות. 'הצד האפל של הירח' אינו רק חוויה מהנה אלא כלי חינוכי רב עוצמה המפתח מיומנויות חשיבה ביקורתית החיוניות לתלמידות.

הפעילות מתקשרת ישירות לתוכנית הלימודים בכמה תחומים:

- **מדעים:** הבחנה בין ראיות מדעיות להשערות וספקולציות
- **היסטוריה:** הערכת מקורות היסטוריים ואמינותם
- **אוריינות מדיה:** זיהוי מידע מוטע או מטעה
- **אזרחות:** פיתוח יכולת להחליט החלטות מבוססות ראיות

חדר הבריחה מאפשר לתלמידות להתנסות בכישורים אלו בסביבה מוגנת ומעוררת מוטיבציה. הן לומדות לא רק על חשיבה ביקורתית אלא מתרגלות אותה בפועל בעזרת סיפור מרתק על הנחיתה על הירח.

סיכום למערך השיעור

חדר הבריחה 'הצד האפל של הירח' הוא חווית לימוד ייחודית המפתחת מיומנויות חשיבה ביקורתית בחינניות לתלמידות במאה ה-21. דרך סיפור מרתק על הנחיתה על הירח ותיאוריות הקונספירציה הנלוות אליה התלמידות מתרגלות יכולות הבחנה בין עובדות לפרשנויות, שאילת שאלות מעמיקות, זיהוי כשלים לוגיים, הערכת מקורות מידע והחלטת החלטות מאוזנות.

ייחודיותה של הפעילות טמונה בשילוב המשחק והחוויה, המסייעים ללמידה להיות מעורבת ומהנה. התלמידות אינן לומדות תיאורטית על חשיבה ביקורתית אלא מתרגלות אותה הלכה למעשה בסביבה בטוחה ומאתגרת. הן לומדות להעריך מידע, לשאול שאלות, לבחון הנחות יסוד ולעבוד בשיתוף פעולה - כלים שישרתו אותן בכל תחומי החיים.

שלב חשוב במיוחד הוא שלב הרפלקציה בסיום הפעילות, שבו התלמידות מעבדות את חווית הלמידה ומקשרות אותה לחייהן האישיים (נמצא בחוברת חדר בריחה לתלמידה). דף העבודה הרפלקטיבי מסייע לתלמידות להפנים את המיומנויות שרכשו ולהתחייב ליישם אותן בהמשך.

תפקידך, המורה, אינו רק להעביר את הפעילות אלא להדגים בעצמך את החשיבה הביקורתית שאת מבקשת לטפח. גישה פתוחה, הקשבה לדעות שונות והכרה בכך שיש יותר שאלות מתשובות מעבירות מסר עוצמתי לתלמידות.

בעולם של מידע זמין אך לא תמיד מהימן היכולת לחשוב חשיבה ביקורתית היא מתנה יקרת ערך שאת מעניקה לתלמידות. חדר הבריחה הזה הוא צעד ראשון במסע מתמשך לפיתוח כישורים שיסייעו לתלמידות לנווט בבטחה בעולם מורכב ומשתנה במהירות.

